

ÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12 f. — Szerkesztőség iroda:
Lycéumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

ADATOK MOLNÁR BORBÁLA ÉLETÉHEZ.

Közlő: Abafi Lajos.

IV.

Molnár Borbála Édeshez.

Egeres, 7. Septembris kezdettem.
edves barátom!

Kén is nagyon későre tehetem azt az édes kötelességet, hogy (előttem mindenkor becses) levelét csekély válaszzal viszontozhassam. De ha barátom az én környülállásomat meggondolja, nem szükség magamat mentenem, mivel tulajdon barátságos szive elég okokat talál barátnéja mentségére. Ugyanis már azt jól tudja barátom, hogy életemnek minden minutája Isten után egy kegyes jóltevőnek szolgálatjára van felajánlva. Kedves barátom! szivemből köszönöm, hogy az én társalkodásom, (mely talám inkább komor mint nyájas), még most is kedvességben van előtte. Higyje el barátom, hogy az én szivem (bátor eloltatott benne az erőszak által az a tűz, mely a vidám nyájasságot hasonlóval tudná viszontozni, de) az egyenes hiveséggel és a színlés nélkül való tiszta szeretettel soha se marad adós barátimnak. Én ugyan már a barátságoknak csak a keserűjét érezhetem, mivel egy kietlenben lakózó remete sokkal több gyönyörűségével élhet a szép természetnek, mint én, ki a világnak egy pompás játék réz helyén majd minden nyájas társalkodástól elrekesztve, hol érzékeny fájdalommal, hol pedig megvetve nézem, mennyire

mehet a nyájas hízkelkedés, a tettető külső szín, a bujálkodó kevélység és az orczátlan fajtalanság. De legérzékenyebben megilleti szivemet az, midőn látom, hogy a nagy rendek közt még a legnemesebb sziv is mennyire megalacsonyodik sokszor, midőn a szenvedő virtust alacsonyásznak tartja kegyes tekintetével megvigasztalni, sőt midőn az emberiség jussait megindulás nélkül tapodja, elég virtuosnak tartja magát, ha egy kevély mosolygó tekintetet vét azon nyomorultakra, kiknek véres verejtékek az ő tékozló pompájának vakító fényességét az emberi módon gondolkodó szivek előtt eléggé meghomályosítja. Ugyanis midőn az elnyomatott emberiség haszontalan sóhajt a segedelemért, sőt a nyomorultnak egész megutálással egy rakás szemrevalóhányás és pirongság után vetnek egy-két fillért, kötelességnek tartják egy vendégségre (hogy nagynak láttassanak) sok százakat elpazérolni. De azt kérheti akárki, hogy erre nékem mi gondom? Nem is szándékom erről többet írni, hanem mivel környülállásimnak egy részét ezelőtti levelemben megirtam; bátorkodom mostan barátom előtt más részét is lerajzolni, mivel egy oly sziv, mely többire hízkelkedőket és a barátságot csak haszonért keresőket szemlél maga körül, ó mely jól esik, ha magát olykor bizott barátjának kebelébe kiöntheti. Az én grófném az egész catholicus familiája közül egyedül reformált. Gyermekai, atyjafiai mind a magok bigottságokban vagnak, kik is szintén a dühösségig irigykednek ellenem, mivel látják, hogy az anyjok különösen szeret. Én le nem irhatom, de barátom valamennyire képzelheti,

miket nem kell nékem ezektől szenvedni. Nyilván ugyan ellenem nem szólnak, mivel mindenik fél attól, hogy az anyjának kegyelméből kiesik; de alattomban mindent elkövetnek, a mit a gyűlölő elmésség feltalálhat. Az öreg grófnéknak legnagyobb gyengesége a szerfelett való gyanusság. Engem egyébtől nem félt, hanem a férjhez menéstől. Már a gyermekei ezen gyengeségét az anyjoknak jól esmérvén, minden szómra s tekintetemre szorgosan vigyáznak. Épen nem tartanak pedig akármely alávaló szolgálal hirbe keverni alacsonyoknak. Azt pedig képzelheti barátom, hogy akármily tisztességes férfi, a ki itten megfordul, módot keres abban, hogy velem társalkodhasson; és mégis nékem mely okos szorgalmatossággal kell kerülnöm minden nyájasságot, hogy vagy tartózkodásomat el ne áruljam vagy természetes nyájasságom által magamat bünössé ne tégyem. Már ezeket így tudván, a mennyire lehet, képzelje barátom az én környülállásimat, képzeljen engem úgy, a mint esmér, képzelje az én társalkodásra teremtett megnyílt szívemet, mi módon kell annak erőszakkal összeszorulni, mi módon kell abban azoknak a nyájas hajlandóságoknak s azoknak az édes érzéseknek, melyek a közös viszontozás által a gondolkodni tudó szívet még nemesebbé tészik, rakáson megrothadni. O barátom! szánja szegény barátneját! vagy átkozza a történetet, mely engem, ki egy igen érzékeny szívvél bírok, ilyen ellenkező sorsra határozott. Ah! de mit mondok? én, a ki egy bölcs gondviselést hiszek. Mindazáltal ne gondolja barátom, hogy ily környülállásim között is lelkem a hizelkedésig megalacsonyodna. Nem, sőt egész megvetéssel vádolhatatlan magam viseletét és csendes lelkem esmémentét állítom mindenkor paizsul üldözöm dühösségek ellen. Ha a férjhezmenéssel kívánnám sorsomat változtatni, világ szerént nagy szerencsémeket tehetném; de én, a ki már a miatt oly sokat szenvedtem, nehezen vehetném arra magamat, hogy egy férfi büszke fántásiájának áldozatja légyek. Külömben is én az embert épen nem nézhetem azért nagyoknak; hogy sok külső jókkal bir. A testvéreimhez mennék; mivel azok is elég szivesen hívnak magokhoz; de oh! a kiket én neveltem, én gyámolítottam,

mely keservesen esne azoktól a szenvedés. Így is gondolkodom, hogy valamely szegény, de jó lelkű özvegy asszony mellett megvón magamat, kézi munkámból élek; de a sem lehet, míg a gyermekeim segítségem nélkül szükölködnek. Az Isten megmutatja, ezután mit cselekedjem; nem esem kétségbe soha se, láttam még, hogy az istenfélő ember élhet.

(Itt a levél megszakad.)

V.

Molnár Borbála Édeshez.

Kolosvár, 2. April.

Kedves barátom!

Ha az irigység természettel embert szerető szívemhez hozzá férhetne, valósággal irigyelném szerencsés sorsodat, hogy a híres Balatonnak (a költött Eliseumot képzeltető) kies környékén mulathatod magadat; én csak hallottam ennek vonzó kedvességéről, mégis a képzelődés is gyönyörködtet, midőn oda gondolkozom. Az én sorsom sokkal különböző a tiedtől; te most értél arra a kívánatos célra, melyben szived hajlandóságát tulajdon érzésed szerént szabadon követheted; én pedig most vénségemre jutottam arra a fényes, de erőltetett sorsra, hogy naponként természetemmel ellenkező rollát kell játszanom. — Te tudod barátom! hogy az én szívem a természeti együgyűséghez és tettetés nélkül való egyenességhez szokván, mely kicsinyre becsülöm a haszontalan pompát. — Mégis énnékem minden nap arra kell törekednem, hogy magamat ahhoz alkalmaztassam, mivel minden nap egy rakás nagy méltóságú személyek között kell az időmet töltenem, a kiket én szánó szemmel nézek; mégis a szokás arra kötelez, hogy nékik tiszteletet tégyek. Az én grófném a legjobb szívi teremtés a nagy rendek között; és én olyan tartózkodás nélkül vagyok vele, mintha anyám volna; mégis sok van benne olyan, a mi utálatja velem a nagyságot; sőt a miket maga is utál másokban. Én sokszor veszem magamnak azt a bátorságot, hogy gyengeségeit előtte felfedezem, és azért nem hogy megharagudna, sőt legtökéletesebb jóakarójának tart. Nem is lehet panaszom ellene, mivel a

két magyar hazában senkiben se találtam fel azt a kegyességet írántam, a mit benne. De már képzelje barátom a mi életünk módját, az olyan, a melyet időmbéli személy kevés viselhetne el; ugyanis a házban ülünk szüntelen, kivált télen által, úgy hogy mikor legszükségesebb dolgomra ki kell mennem, akkor is sokszor két s három óráig is elvárakozom, míg a szerencse valami látogatót vét, sokszor nemcsak a sorsombeliek, hanem a legnagyobb dámák is szinte kíváncsi vágyódással hívnak magokhoz. Ő excellentiája soha se mondja, hogy ne menjek; de mikor küld is, hogy menjek, akkor is a szeméből kilátszik, hogy az ellenkezőt akarja; azért én soha nem megyek, és ez az, a mivel legnagyobb szeretetét megnyertem, és azt szentül hiszi, hogy én ezt a remete életet a világon mindenk felett szeretem, holott bizony megvallom, hogy sokszor igen erőltetett ez az önként való rabság. Már ezután nyárban kimégyünk a kertekbe sétálni, mikor igen szép idő van és az egész multságunk abból áll, hogy kimenyén, leülünk ketten egy árnyékba, ott egy darabig a grófné olvas, én pedig hallgatom, az alatt strimfit kötök vagy valami könnyű munkát dolgozom, azután felcseréljük a munkát, én olvasok, ő excellentiája dolgozik, ha pedig valami fellegecskét meglátunk, akkor haza jövünk és a legbelsőbb szobában mélyeséges csendességgel és imádkozással várjuk az időnek kimenetelét. Én pedig sokkal jobban szeretném ilyenkor is kinn lenni és nézni a lángozó fellegeken a legbölcsebb valóságnak felséges dicsőségét. Hanem én e részben is szerencsés vagyok; mivel már egynéhányszor vakon rá tudtam szólani, hogy nem lesz égzengés és úgy lett, azolta a grófném úgy tart mint egy csalhatatlan orakulumot; sőt többet mondok, találkoztak olyan személyek, a kiknek magok viselete felől megkérdeztvén, egyenes lélekkel kimondottam az ítéletemet és úgy eltaláltam, hogy a hosszas tapasztalás is csak elébbeni vélekedésemben erősített meg; már most ő excellentiája azt hiszi, hogy én a fisonomiából csalhatatlan ítéletet tudok tenni az emberek hajlandóságairól; pedig bizony én ahhoz annyit tudok, mint a vak a képiráshoz. Mindezekből elhiheti kedves barátom, hogy a grófném színmutatás nélkül

szeret, mivel az ilyen hamar hívések is a szeretetből származnak, azon kívül szüntelen azon igyekszik, hogy másokkal is szerettesen; sőt bizony én magam nem találok fel magamban azokat a szép tulajdonságokat, a melyekkel magasztal, most legközelebb is azt mondá, hogy a legelső dámának a társaságával nem cserélné fel az enyimet. Ugyé hogy méltó hát tulajdon tetszésemet érette megtagadni? de elég már erről. Én már minden levelezőimtől búcsút vettem; mivel nincsen időm a válaszolásra; noha különben nagy vonzódásom volna arra, hogy a levelezés által szívemet barátaimmal megosszam, de ha nem lehet, csak nem lehet!! úgy látom, hogy az embernek mindenhez hozzá kell szokni. Ezen hosszas írásomra is egy bizonyos perlekedés adott alkalmatosságot; de tizennyibe se tudnám mind leírni, a mit kívánnék; sőt úgy tetszik, hogy sokat akarván, semmit se írok. A mi a barátom verseit illeti, azt az Isten tudja, hogy a magam sok kárainál jobban sajnálom és már egynéhány levelemben esedeztém az ujhelyi doktornénak (mivel nálánál már bizodalmasabb emberem Ujhelyben nincsen), hogy ha valami módon nyomába akadhatna, küldené hozzám; de most legközelebb is azt írja, hogy semmi nyomába nem akadhat. Aranka György urral, nem reményelem, hogy szemben lehetnék (mivel Vásárhely messze van Kolosvártól), de mégis teljes szívemből fogok igyekezni, hogy más jó embereim által azon anacreoni verseket, melyekről barátom ír, kézhez kerítvén, megküldhessem. A barátom haragos levelét pedig azért nem küldöm el ezen alkalmatossággal, hogy ha lehet, le akarom párfálni; de bizonyosan elküldöm. Bár volna valamim olyanom, a mivel kedveskedhetném. De én nékem semmim sincs, sőt én barátomnál sokkal méltóbban elmondhatom magam felől, hogy olyan vagyok mint a Szent Dávid ökörbikája; mert én a legnagyobb vig társaságban is csak egyedül találok magamat!!! Ujhelyben a kedves anyám halálával mindenem elpusztult! a testvéreim atyafiságtalanul bánván velem; már most úgy látszik, hogy tudni sem kívánnak felőlem. A szegény gyermekeimről a mit hallok, az többire csak segedelemkérés; csak az Isten ezeket vigye annyira, hogy

magoktól élhessenek! azután nem lesz egyébre szükségem, hanem annyi helyre, a hol meghalhassak, azt pedig csak reménylem, hogy feltalálom a keresztyén világban. Én ugyan megvallom, hogy a mostani sorsomban semmitől úgy nem félek mint a betegségtől, mivel az én grófném bátor igen kegyes, de a beteget egyáltalában nem szenvedheti házánál; melynek egyéb okát nem gondolhatom a haláltól való félelemnél; mindazáltal bizom, hogy az Isten gondot visel reám e részben is. Az én grófném kedves barátomat nagyon becsüli és köszöni róla való emlékezését; az együtt való levelezéseinket már sokszor el kellett előtte olvasni. Nekem a barátom munkáiból azon kívül semmi sincs, mivel nemcsak azok, hanem egyéb könyveim is mind elvesztek otthon nem létemkor. Első bėjöveletemkor egy Nádudvari prédikációs könyvét kaptam ajándékban a grófnémtól, azt is ellopták, azt majd leginkább szánom minden könyveim között, csak azért is, hogy az unitáriusoknak igen szép confessiójok volt benne, ha oda haza lagnám, talám valaminek csak akadnék nyomába; de így tudom, hogy mind oda vész. Én a munkáimból küldhetnék Budára könnyen, mivel az odavaló könyvkötő Kis István ur igen jó esmerőm; de nékem az első és második darabokból nincsen, hanem csak a harmadik és negyedik darabokból és azokból örömet küldök, a mennyit kíván, mivel Debreczenben elég van; az elsőbb darabokat pedig Pesten lehet kapni, mivel Landerer újra kinyomtatta. No kedves barátom, ezen unalmas hosszú levelem is azt bizonyítja, hogy hamarabb szünik élni, mint hiven szeretni és tisztelni benned szíves barátját szerencsétlen barátod

M. B.

VI.

Molnár Borbála Édeshez.

A verseidre versekkel nem válaszolhatok, mivel arra már nékem sem időm, sem eszem nincs. Hanem szivemből kívánom, hogy a mit verseidben irsz a nőtelenségről, annak valóságos édességét is érezd. Én ugyan mégis inkább javasolnám azt, hogy a párosodás által, a lételedet másokban is szemlélhetéd,

mivel a nőtelenségből származott gyönyörűség hamar hervad mint a gyökeretlen plánta, de a melyet egy virtuosus házasságból remélhetnél azaz időnek mulásával még bokrosabban csirázna. Ha egy olyan személynek barátsága édesebbé teszi életünket, a kinek jelenlétében ritkán vagy soha sem is gyönyörködhetünk, mennyivel inkább egy olyan, a ki minden szempillantásban úgy osztzik szomorúságunkkal mint örömmükkel. A házassági életben legszorosabb a barátsági köté. Már nékem más, mivel engem már az indulatok nem nyughatatlanítanak; külömben három gyermekemnek nevelése arra kötelez, hogy ő érettek ebéli szerencsémét feláldozzam. Mégis érzem azt, hogy a mi szivünk olyan társalkodásra teremtett, melyben az egymást szerető lelkek egyik a másik kebelébe mintegy általómölvék, mindenik hiven, szeretett társában talajdon másik magát feltalálja. . . .

(A czédulán sem czimzés, sem aláírás.)

*

E levelekből látni való, hogy sok ki-tüntetésben részesült Molnár Borbála, még a hozzá nem illő környezetben is. De hogy versei mily feltűnést okoztak, mutatja a finom izlésű id. gróf Ráday Gedeonnak Édes Gergelyhez 1792. márczius 30.-kán intézett egyik levele, melyben ezt kéri: „hogy bővebben tudósítson azon jó vers szerző Molnár Borbála nevű asszony iránt . . . és ha jó uramnál valami még több versei vagnak . . . kedvesen veszem, ha velem közleni fogja sat.“ Kazinczy Ferencz is baráti kötelességnek tartotta megírni Édes Gergelynek, hogy Molnár Borbálát Hajdu-Bagoson meglátogatta, hogy nála ebédelt s hogy az Édes barátja felől szorgalmasan tudakozódott.

Mind e leveleket Édes Gergely hagyományából, fia Édes Albert, volt országgyűlési képviselő szivességéből közölhettem.

GYERŐFI BORBÁRÁHOZ INTÉZETT LEVELEK.

XIII.

Méltóságos asszony!

Fiui szeretettel való szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak; Nagyságod levelit

elvettem, melyből látom Nagyságtok friss jó egészségét; mi is Istennek hála friss jó egészségben vagyunk, melyhez hasonlót kívánunk Nagyságtoknak; Ferenczi Uram köszönti az urat s néném asszonyékat s Nagyságotat. Az szolgálóimnak nincsen már csizmájok, ha csak Nagyságot nem parancsol Biró Márton Uramnak, hogy ő Kegyelme vegyen Kolosvárt, vagy pediglen ha Nagyságot vétet Szebenben nekik. Ennekem is kellenék egy dolmánt minden napra csináltatni, mert már egy dolmányom sincs minden napra való a veresen kívül, annak sincs pediglen pitkéje; a zöldöt esmét Szegedinek adtam, mert már igen elszakadott volt, az ujsa is igen szük volt. Ezzel maradok Nagyságotnak

Kolosvár, Anno 1722 die 14 Martij.

engedelmes fia

KORNIS ANTAL m. p.

Külczim: Méltóságos gróf Gyerőfi Borbára asszonynak, nekem kedves, édes asszonyom anyámnak adassék fiui szeretettel Szeben.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)

XIV.

Méltóságos asszony!

Fiui szeretettel való szolgálómat ajánlom Nagyságotnak. Nagy szeretettel elvettem Nagyságot levelét, melyből látom Nagyságtok friss jó egészségét; mi is hála Istennek friss jó egészségben vagyunk, melyhez hasonlót kívánunk Nagyságtoknak. Pater Ferenczi Uram 20-dik Martij elindultak (így) Károlyvárra a többivel együtt; a fructilt ő Kegyelmetől meg nem kérdezhettem, hanem mesturam ő Kegyelmetől megkérdeztem és Biró Márton Uramnak megmondottam, a mint énnékem mester Uram mondotta, hogy reggel, mikoron napfény süt, akkor a pinczéből ki kell tenni a melegre, éjszakára esmét be kell tenni. Köszöntse Nagyságot az urat, néném és hugom asszonyékat. Ezzel maradok Nagyságot engedelmes fia

Anno 1722 die 28 Martij

KORNIS ANTAL m.p.

Külczim: Méltóságos asszonnak gróf Gyerőfi Borbárának, nekem édes asszonyom anyámnak fiui szeretettel adassék.

Abosfalva.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)

CZARNKOWSZKY

követsége I. Ferdinándhoz.

Közli: Szilágyi Sándor.

I.

1540. octob. 6.

non expeditum!

Regine Isabelle

Ferdinandus etc. serenissime etc.

Reuersus ad nos reuerendus Andreas Czarnkowskj scholasticus Cracouiensis multa nobis de serenitatis vestre voluntate erga nos coram narravit, et subinde excusans serenitatem vestram quasi in potestate sua non esset, id illam a nobis exposcere ostendit, vt se et consilio et auxilio iuuaremus, equidem vt illa omnia que nobis serenitatis vestre nomine ita exposuit in bonam partem interpretari voluimus, tametsi non deessent cause alicue cur ea que per serenitatis vestre consiliarios contra nos gesta sunt et geruntur vix sine prescitu consensuque eiusdem serenitatis vestre quippe cui fide iureque iurando adstricti sunt, acta fuisse et nunc agi suspicari possemus, ita quid aliud consulamus vel offeramus serenitati vestre, quam que antea sibi non semel peramanter consuluimus et obtulimus non habemus sane hoc tempore sed eam iterum atque iterum hortamur, vt re ipsa apertisque adeo signis iam tandem demonstrat se ab obseruandis pacis conditionibus non abhorrere; si modo ab omni dubitatione suspitioneque cuius nobis non omnino leues cause hactenus prebite fuisse videntur, animum nostrum penitus liberare cupiat, jd si fecerit tum certo sibi persuadere poterit nos a paterna erga se beniuolentia nostra haud discessuros que bene valeat.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

II.

1540. novbr. 5.

Saluus conductus.

Ferdinandus etc.

Recognoscimus, tenore presentium, quod nos venerabilem Andream Czarnkowsky scholasticum Cracouiensem, secretarium et oratorem serenissimi regis Polonie etc. ad nos et deinde ad serenissimam Isabellam reginam Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. viduam, consanguineam nostram charissimam destinatum de nostro pleno et amplissimo saluo conductu eundi in regnum nostrum Hungarie et accedendi prefatam serenissimam reginam Isabellam indeque redeundi ad loca sibi secura affidauius et assecurauimus, sicuti affidamus et assecuramus per presentes, ita quod sub harum vigore, et sub verbo nostro regio fideque publica, quam ei per has literas nostras damus, et promittimus, post harum emanationem libere et absque omni impedimento sepe dictum regnum nostrum Hungarie intrare et prefatam serenissimam reginam Isabellam accedere, et deinde ad loca sibi secura una cum personis et rebus suis saluus et incolumis redire possit, promittentes quod nec per nos nec aliquem alium aliqua vis uiolentia, litisfactio ac juris strepitus durante hoc nostro saluo conductu eidem uel alicui ex suis inferetur sed quod sub hoc nostro saluo conductu saluus et securus ire et redire possit et debeat; mandantes idcirco et precipientes vniuersis et singulis generaliter nostris, cuiuscunque status, aut ordinis officialibus, et subditis tam spiritualibus quam secularibus, ubilibet existentibus sub indignatione nostra grauissima et sub amissione capitibus, et bonorum suorum quatenus prefatum Andream Czarnkowskij oratorem dicti serenissimi regis Polonie illesum et indemnem ac sine omni prorsus impedimento et molestatione dictum regnum nostrum Hungarie intrare, reginam viduam accedere et unde ad loca sibi secura redire permittant, et contra huc nostrum saluum conductum facere nequaquam presumant, in quantum predictas penas euitare maluerint. Harum testimonio

etc. jmpressione etc. datum in Ciuitate Noua 5 Nouembri 1540.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. k. titkos államlevéltárban.)

GRITTI ÉLETÉHEZ.

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

1530.

Ludouicus Gritti Electus Agriensis, Summus Thesaurarius ac Consiliarius Regius, Vniuersis et singulis Egregijs et Nobilibus Comitatus Zaladiensis dominis et amicis, Salutem et amicitiam. Egregij et Nobiles domini et Amici honorandi, Sciatis Nos a potentissimo Cesare Thurcarum missum, hesterno die Budam aduenisse, Ea de causa Eaque informatione, vt cognosceremus quo in statu Regnum hoc Hungarie esset, et qui Serenissimo Regi Joanni, domino nostro graciousissimo obediens ac fideles essent, et qui non, Itaque omnia sue Cesaree Maiestati quamprimum significarem, Qui Id nobis certissime pollicitus est, vt nisi omnes tam prelati Baronesque, quam Nobiles huius Regni ad obedientiam et fidelitatem prefate Regie Maiestatis redeant, adueniente statim primo vere cum tota potencia sua Exeat et non tam misericorditer ac modeste sicuti preterita estate, non solum ipsos infideles sed Bona quoque et subditos Eorum, ferro flammaque deuastet, ac omni seueritate in nihilum redigat. Quare Dominaciones et Amicitias vestras admonemus consulant tempestiue Rebus suis, neque in alia re, quam in fidelitate dicti Serenissimi domini Regis Joannis spem ponant, et ad festum omnium sanctorum proxime venturum, sicuti ex literis ipsius Regie Maiestatis intelligent, huc Budam veniant et de conseruacione sua ac huius afflicti Regni, Vna cum ipsa Regia Maiestate, quid Agendum sit deliberent. Alioquin enim certo sciant, Eos qui non venerint, aut non miserint, in numerum Infidelium Regie Maiestatis reputari et Negotia huius Regni in Maximo periculo futura. Secus non facturi. Datum Bude feria Tertia proxima post festum Sancti Dijonisij Martiris,

Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo.

(P.H.) Idem LOUVCOS GRITTI
manu propria.

(Eredetije — papirra írva — a m. k. kam. levéltárban
Publ. Fasc. XX. Nro. 58.)

Jegyzet: Ugyancsak a m. k. kam. levéltárban
ugyane szám alatt van hasontartalmu levele Grittinek
Vas megyéhez.

BÁRÓ VAY MIKLÓS 1848-ban.

Közli: K. Papp Miklós.

Az alább következő érdekes oklevelet a báró Wesselényi Miklós zsbói levéltárából közlöm. Hogy kik irták alá ez okmányt s általában felküldetett-é a ministeriumhoz, azt nem tudom; de sejtem, hogy báró Wesselényi maga írta.

Tisztelt ministeri tanács!

Utóbbi gyorspostán küldött nézeteink kiegészítésére bátrak vagyunk önöknek báró Vay Viklós, királyi biztos teendőiről igénytelen véleményünket a következőkben kifejezni:

1) Báró Vay Miklósnak nem ministeri, nem nádori, hanem éppen királyi személyesség nimbusában kell itt megjelenni: föllépésének ünnepélyességgel s elfogadtatásának tisztelettel és tisztelgésekkel megtörténni.

2) Minthogy minden eddigi kihágások és lázadások nem kellő megakadályoztatásának fő kuforrása a polgári és katonai hatóságok közti egyet nem értés s ennek következtébeni félcselekvények voltak okai; véleményünk szerint elkerülhetetlen, hogy báró Vay Miklós a maga személyében összpontosítsa mind a két hatalmat s így föllépvén

a) Organizáltassa a határőrezredeknél

s főleg a székelyeknél a tartalék-zászlóaljakat, kineveztetvén a kellett tiszteket. Addig míg ez meg nem történik, a többi zászlóalj sem mozdulhatván ki.

b) Ha ez megtörtént, a magyarhoni táborhoz küldessen ki mind a négy gyalog határőrezredből egy-egy bataillont s a székely lovas ezredből egy vagy két divisiót.

c) Az itt maradandó katonaságból a lengyel és székely katonákat osztassa fel oly móddal, hogy azok két vagy három companiánként különböző vidékekben szállásolván, a reájok bizott vidékben vagy kerületben a csendet fenntarthassák s az itt-ott ki-törni akaró lázadást elnyomhassák. Mert az ily móddal elrendezése s czélszerű czirkálása a katonaságnak legbiztosabb eszköz arra, hogy általános feltámadás ne történhessen.

d) Tegye egyik főfeladatának az őrsereg organizálását és mobillé tételét. Czélszerű lenne ennek biztosabb és sietőbb eszközzése az önkéntesekhez néhány szolgálts főleg az ily rendezésekben gyakorlati tapasztalást szerzett felsőbb katonatiszteket minél előbb alkalmazni. E seregeket a lehetőségig löfegyverekkel kellene ellátni, kiknek pedig löfegyver nem juthatna, azokból láncsás osztályokat kellene képezni. Mindazáltal ugy, mikép, ha lehet, a láncsás századokban egy-egy csapat (Zug) löfegyverekkel legyen ellátva. A láncsák készítésére tegyen a királyi biztos országszerte minél több kovácsokat és lakatosokat requisitióba s készíttessen olyanokat Vajda-Hunyadon, Toroczkon, Láposon s ezen kívül az ország minden városaiban. Legyen figyelemmel arra, hogy mind az önkénteseknél, mind az őrseregnél a lehetőségig kevés oláhok soroztassanak bé.

3) Mihelyt báró Vay Miklós a fent-irtakat itt helyben Kolozsárrt a hadi kormányzó jelenlétében elvégzendí, azonnal véleményünk szerint Szebenbe kellene mennie, hol a nép s az ifjuság iránt czélszerű lenne engedékenységet és szivességet mutatni; ellenben a compromittáltak s a burocratia irányában komolyan és szigorral fellepni: éreztetvén velök, minő súlyos bünt követtek el az uralkodóház és hon ellen, mikor az oláhokat a magyarok kiirtására izgatták. Az

unio ellen tett föllépés kisebb-nagyobb mértékben az alkotmányosság korláti közt történnék tekintethetvén, míg ő felsége királyunk az unióról szóló törvényczikket meg nem erősítette, figyelmeztetni lehetne őket, mikép most már az unio megszentése utáni bárminő izgatás és föllépés király s hon elleni vétség szigoru büntetését veendi. Értésökre lehetne adni, ha mellékesen is, mikép bűneik bocsánatát csak tökéletes meghunyászkodások s megtérésök által eszközölhetik. Actiót a lehetőségig kevesek s ennél fogva csak a legcompromittáltabb szász, oláh, s ha volnának, más fajú egyének ellen kellene kezdeni, ezeket azonban minden kegyelem nélkül bűneik mértékéhez képest büntetni.

Példaadás végett a comest azon egy esetben, ha igen nagy mértékben compromittálnak találtatnék, nem ártana hivatalától felfüggeszteni. A szebeni jelenleg feloszlott oláh comité újra alakulását, mint általán véve minden alkotmány s hon ellenes comitét szigoruan bétiltani; ellenben azon szász és oláh egyéneket, kik magokat fellázítani nem engedték, különben pedig jelentékeny egyének, minő például Bedeus, az oláh unitus püspök Lemény s többen kegyes és szives bánás által kitüntetni.

4) Báró Vay Miklósnak szebeni utjába esvén Szászsebes és Szeredahely városai, véleményünk szerint ott is meg kellene állapodni s a népet informálni vagy maga előtt informáltatni az iránt, minő bünt követtek el azok, kik őket tévutakra igyekeztek vezetni. Ezt azonban akkor kellene báró Vay Miklósnak tennie, mikor már Szebenben a fennebb irt teendőket bevégezvén, az említett két szász városon keresztül, Szászvároson át Hunyad vármegyét s Abrudbánya vidéket hasonló czélból megjárandja.

5) Midőn báró Vay Miklós innen Szebenbe utazik, győződjék meg személyesen

Károly-Fejérváron az iránt, hogy az ottani fegyvertárban hány darab egészen használható fegyver találtatik, s hány darab, mely kiigazítást kíván. A használhatókat tüstént ki kellene az önkéntesek és mobillá tehető úrseregek közt osztani; a kiigazítandókat pedig, ha másként nem lehet, requirált mesteremberek által is megigazíttatni.

6) Bevégezvén báró Vay Miklós fentirt körutját s visszatérvén ide Kolozsvárra, ha a körülmények nem akadályoztatják egy két napi itt mulatás után igen üdvösnek vélnők, hogy a székely katonai törvényhatóságokba menjen, ugmint Háromszékbe és Csikba, hol főfeladatának hisszük a katonák közt fellázított kedélyek megnyugtatását, reményt adván állapotjok minél előbbi javítása iránt s felszólítván őket egyszersmind a hon védelmére s következőleg arra, hogy kijöjjenek.

7) Báró Vay Miklós körutjainak ünnepelességgel s ugyszólván külpompával kell megtörténni, mert Erdélyben mind az eddigi nemesség, mind a nép sajátságai és szokásai ezt megkívánják. Azért kíséretében legalább két tekintélyes polgári s két magosabb helyzetű katonai egyént óhajtánánk; midőn pedig a székely katonaság vidékét utazandja bé, az említett egyéneken kívül jó leend magát többekkel, kik a székely katonaságra eddig is befolyást gyakorlottak, oda kísértetni.

Végül elkerülhetetlen, hogy minden rendeletek a megerősített unióról szóló törvényczikk értelmében a királyi kormánysszék utján történjenek, kivéve azon eseteket, midőn a dolog sürgető volta más módoni rendelkezést igényel.

Midőn így báró Vay Miklós királyi biztos ural is közlendő nézeteinket ezennel bérekesztjük, tisztelettel maradtunk

honfi érzelmű polgártársai.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közli: Jakab Elek.

MÁSODIK FEJEZET.

FELPERSI OKLEVELEK.

(Folytatás.)

LL.

A királyi fiscusnak báró Wesselényi Miklós ellen hivtelenség bosszulására folytatott, táblai büntető perében folyó esztendő szeptember 27-én biróiképpen elhatározott 27-ik, 28-ik, 29-ik, 30-ik, 44-ik, 45-ik, 46-ik, 47-ik és 48-ik számok alatt beperlett alperesi tanuknak meghitelesítését (ide nem értvén mindazonáltal a 28-ik szám alatti 2-ik, 5-ik és 9-ik tanukat, mint a meghitelesítéstől biróiképpen elmozdítottakat) Tekintetes Szathmár vármegyében folyó esztendő october 10-én s azt követő több napjaiban, minekutána a vádlott félnek abbeli kifogását és illetőleg kívánságát, hogy a meghitelesítéskor a királyi fiscusnak és így a szent koronának képviselője jelen ne legyen, ha pedig ez jelen lenne, az ő jelenléte se gátoltasson, figyelmezve a szent korona közhatalmának régi élő gyakorlattal is erősített és a közhatalom természetéből folyó jussaira és kiváltságaira, félrevettem, nem ügyelve a vádlottnak annakutána is közben vetett ellenmondására sem, (minden tanut a szokott módon megeskedtetvén) eképpen hajtottam végre különösen:

October 10-én Nagy-Károly mezővárosában Eötvös Mihály római catholicus, a 46-ik szám alatt 5-ik tanú előbbi vallását megerősíti oly világosítással: „hogy a megyeyűlési teremben Kovács Sándor urral szembe ülvén akkor, szavait igen jól hallotta és semmi szava figyelmet el nem kerülte.

Ugyanaz a 47-ik szám alatti vallását megerősíti.

Kászonyi Pál hites ügyvéd, református, a 27-ik szám alatt 23-ik tanú előbbi vallomását megerősíti a 6-ra oly hozzátétellel: „hogy azzal a stilussal s értelemmel, a mint leirva a tanú előtt felolvastatott, a báró nem mondotta,“ azon kérdésemre pedig:

emlékezik-e tehát a báró által a kérdéses alkalommal használt kifejezésekre? a tanú azt felelte: „hogy azon szavakkal mondotta volna, reá nem emlékezik.“

Solymosi Mihály hites ügyvéd, református, a 27-ik szám alatt 24-ik tanú előbbi vallomását megerősíti a 6-ikra azzal a hozzátétellel: „hogy a báró az elhuzott szavakat mondotta volna, a tanú nem hallotta, azonban az általa mondott szavakra nem emlékezik; a mi továbbá a dolgot illeti, Morvay Józseftől annyit hallott a tanú: „hogy a gyűlést megelőző estve a gencsiet Tóth Lajos esküdt Uray viceispány ur rendeléséből parancsolta bé, hogy báró Wesselényit a gyűlésben szóra ne engedjék jönni.“

Nagy Elek gróf Teleki nemzetség javai inspectora, református, a 27-ik szám alatt 37-ik tanu előbbi vallomását megerősíti oly hozzátétellel: „hogy a 6-ik pontra tett kifejezését úgy értette és most is úgy érti, hogy a kérdéses és aláhuzott constructiont báró Wesselényi Miklós teljességgel nem mondotta, mi szavakkal élt azonban állításaiiban, arra nem emlékezik.“

Veres Lajos Szathmár vármegye várnagya, református, 27-ik szám alatt 7-ik tanu előbbi vallomását megerősíti.

Ujfalusy Lajos hites ügyvéd, református, a 27-ik szám alatt 11-ik tanú előbbi vallomását megerősíti azon hozzátétellel: „hogy a 6-ik pontban érdeklert szavakat báró Wesselényi nem mondotta,“ azon kérdésemre pedig, hogy ugyanakkor, midőn ezen szavak mondottaknak lenni állítatnak, mit mondott, mi szavakkal s mi kifejezésekkel élt a báró? azt feleli: „hogy a szavakra, mivel a tárgy régen volt, a tanu már nem emlékezik s csupán mondásának czélja, veleje van meg emlékező tehetségében.“

Zimány Lajos porteleki közbirtokos, római catholicus, a 27-ik szám alatt 8-ik, mint szinte

Peley József Szathmár vármegyei tiszteletbeli aljegyzője, római catholicus, a 45-ik szám alatt 4-ik tanuk előbbi vallomásaikhoz ragaszkodnak.

Medve István szinyér-váraljai közbirtokos, református, a 27-ik szám alatt 17-ik tanu előbbi vallomását megerősíti oly hozzáadással: „hogy a 6-ik pontban elhuzott sorozatot egész gyűlés folyta alatt a báró egyáltalában nem mondotta,“ azon kérdésekre pedig: hogy azon alkalommal, midőn a 6-ik pontban érdeklött szavak báró Wesselényi által mondottaknak lenni állítatnak, ugyanazon báró mit és micsoda kifejezésekkel mondott, a tanú ezt feleli: „hogy azon szavak rosz lélekkel a báróra fogott szavak, mert azokat a báró, noha a tanú a legnagyobb figyelemmel hallgatta, teljességgel egyáltalán fogva nem mondotta, de szép logikai előadását, melylyel az urbér 5-ik cikkelyének a hazára való jótékony-ságát magyarázta, nem jegyezte, s hogy ennyi következik belőle, nem is képzelhette, el nem tudja beszélteni.“

Husztai György doboosi református iskola tanító, a 44-ik szám alatt 2-ik tanu, nem különben

Brezanóczy Lajos szathmár vármegyei kiadó, római catholicus, 27-ik szám alatt 3-ik tanu, ugy szinte

Sántha Ferencz gencsi, római catholicus, 45-ik szám alatt 3-ik tanu vallomásaikat megerősítik.

Ormos Miklós szathmár vármegyei táblabíró, római catholicus, 44-ik szám alatti 1-ső tanu előbbi vallását megerősíti; azon kérdésekre pedig, hogy mi legyen azon a tanu mostoha fia Sántha Ferencz által említett körülállásban, hogy a tanuvallásában említett személyeket kiigazította lakházából? azt feleli: „az ilyen emberek előtt az ember élete, személye bátorságban nem lehet, mert most ígéretek mellett a bárót kívánják veszteni, megtörténhetik, holnap a tanut vagy más kények szerint buktathatnak vagy szerencsétlenségbe ejthetnek, ennél fogva mostoha fia állítását elismeri.“

Németh Albert gencsi református predicator, 45-ik szám alatt 1-ső tanu és —

Lánczky Antal szathmár vármegyei seborvos, római catholicus, 27-ik szám alatt 32-ik tanu előbbi vallomásaikhoz ragaszkodnak.

Szováthy Zsigmond hites ügyvéd, református, 28-ik szám alatt 6-ik és 45-ik szám alatt 2-ik tanu előbbi vallomásait megerősíti; azon kérdésekre pedig: hogy a 45-ik számú vallásában érdeklött és a királyi fiscus részére akkoron kivett vallomása a tanunak mit foglalt legyen magában? azt feleli: „hogy a mennyire emlékezik, a királyi fiscus jelenlétében inquirens szolgabíró ur által kezéhez adott kérdőpontokra körülbelől ilyenforma vallomást adott: hogy báró Wesselényi semmi sértő kifejezésekkel nem élt beszédében, hanem csak józan okokkal az örök megválthatás elfogadására; azon bűnös szavakat, melyekkel terhelődik, hogy mondotta volna nem hallotta, és Uray másod alispány által mint felségsértő a báró meg nem szólított.“

Gyene Károly hites ügyvéd és táblabíró, református, 28-ik szám alatt 4-ik tanu előbbi vallomását megerősíti.

Boros Felix szathmár vármegyei esküdt, református, 28-ik szám alatt 3-ik tanu előbbi vallomását megerősíti a 6-ra oly felvilágosítással: „hogy azon vádszavakat, midőn sem ingert, sem lázadást, sem pedig felségsértést, mint előadásában a tanú nyilatkozott, nem tett legyen, báró Wesselényi teljességgel nem mondotta, mely szavakat ha mondotta volna, mindezekben benne találtatna,“ azon kérdésekre pedig: hogy mi szavakkal élt tehát a nevezett báró, melyeket Uray vice ispány ur felfogott? azt feleli a tanu: „hogy a 4-ik kérdőpontra tett vallomásában erről, a mit tudott, előadott.“

Kölcsey Gábor szathmár vármegyei táblabíró, református, 27-ik szám alatt 29-ik tanu

Kerekes László szathmár vármegyei tiszteletbeli alügyész, református, 27-ik sz. alatt 20 és 46-ik szám alatt 3-ik tanu és —

Ruszka András református, 28-ik szám alatt 1-ső tanu előbbeni vallomásaikhoz ragaszkodnak.

October 11-én szinte Nagy-Károlyban:

Kölcsey Mihály szathmár vármegyei táblabíró, reformatus, 27-ik szám alatt 28-ik tanu és

Mercz Mihály gróf Károlyi György nagy-károlyi tisztartója, római catholicus, 27-ik szám alatt 16-ik tanu előbbi vallomásaikat megerősítik.

Vörösmarthy Károly hites ügyvéd, reformatus, 27-ik szám alatt 21-ik tanu előbbi vallomását mindenekben megerősíti, a 6-ra oly hozzáadással és nyilvánosan kijelentett értelemben: „hogy báró Wesselényi Miklós ur azon reá fogott beszédtörödéket, mely a kérdésben az elhuzott sorokban foglaltatik, teljességgel nem mondotta; azon kérdésemre pedig: hogy minő szavai voltak tehát báró Wesselényinek, melyeket Uray alispány ur felfogott? azt feleli a tanu: „hogy adott vallomásában tökéletesen kifejté a tárgybeli tudományát, elmondotta mindazt, mire emlékezik, azt nyilvánosan tudja, hogy a kijelentett beszédtörödéket nem mondotta, s hogy erre kielégítő feleletet adhatna a tanu, a végett az egész beszédet kellene elmondani, melyet akkor mindjárt sem, annyival inkább négy esztendőök lefolyta után tenni lehetetlen.“

Ternyei János 30-ik szám alatti tanu, szathmár vármegyei esküdt, római catholicus, előbbi vallomását egész kiterjedésében megerősíti s azon kívül azzal pótolja: „hogy az e tárgybeli inquisitio kérdőpontjai között foglalt 6-ik pontban elhuzott beszédtörödéket báró Wesselényi Miklós nem állította s nem mondotta, mely pontokat mint későbbben inquirens esküdt tulajdon maga is látta;“ azon kérdésemre pedig, melyek voltak tehát azon szavai báró Wesselényi Miklósnak, melyeket Uray alispány ur felfogott? azt feleli a tanu: „hogy az időnek hosszabb volta miatt, de még azért is, mivel e tárgy felett keveset gondolkozott, ezen kérdésre egyenes feleletet nem adhat.“

Kovács Benedek római catholicus, 28-ik szám alatt 8-ik tanu és —

Kovács Ágoston római catholicus, szathmár vármegyei első aljegyző, 27-ik szám alatt 25-ik tanu előbbi vallomásaikhoz ragaszkodnak.

Fülei József Szathmár vármegye esküdtje, reformatus, a 27-ik szám alatt

1-ső tanu előbbi vallomását megerősíti oly hozzátétellel: „hogy a 6-ik pont alatt azon szavakat: „a tanu nem tudja, nem emlékezik,“ — ezen szavakkal cseréli fel: „éppen és kereken tagadja;“ azon kérdésemre pedig: minő szavai lettek légyen tehát báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán ur felfogott? azt feleli: „hogy miután a történet után 4 évvel kérdeztetik meg ez eránt, hogy ha szinte a gyűlés folyamatja alatt jól tudta volna is az ott kiejtett szavakat, azolta az emlékezetéből kimehetett, annyival inkább nem tud pedig a tett kérdésre semmi újat mondani, mivel a mit az egész gyűlés folyamatjáról tudott, azokat a vallomásában mind elmondotta és annál többet éppen nem tud.“

Fábián Gábor hites ügyvéd, több vármegye táblabírája, reformatus, a 27-ik szám alatt 35-ik és 46-ik szám alatt 1-ső tanu előbbi vallomásait megerősíti.

Décsey Farkas Szathmár vármegye táblabírája, reformatus, a 27-ik szám alatt 13-ik tanu előbbi vallomását megerősíti a 6-ikra oly hozzáadással: „hogy báró Wesselényi azon szavakat, hogy a kormány álorczát tesz a képeresat. a tanu nem hallotta s nem is mondotta a báró;“ azon kérdésemre pedig: mi szavai lehetnek tehát báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán felfogott? a tanu azt feleli: „hogy arra nem emlékezik.“

Décsey László több vármegye táblabírája, reformatus, a 27-ik szám alatt 6-ik tanu előbbi vallomását megerősíti a 6-ikra oly felvilágosítással: „hogy a kérdésben kiejtett szavakat, melyekkel báró Wesselényi vádoltatik, ugyanaz éppen teljességgel nem mondotta s azon szavakra, melyekért Uray alispán ur felségsértési bűnnel czélt a bárót vádolni, a tanu éppen nem emlékezik, de ujabban letett hite után mondja, hogy a reá fogott szavakat teljességgel nem mondotta.“

Kotha Péter Szathmár vármegye táblabírája, római catholicus, a 27-ik szám alatt 19-ik tanu —

Vályi Lajos Szathmár vármegyének alszolgabírája, reformatus, a 27-ik szám alatt, 31-ik tanu —

Mányoky Károly gróf Teleki Lász-

lóné számtartója, reformatus, a 27-ik szám alatt 38-ik tanu és —

Fényes János Szathmár vármegye tiszti alügyésze, reformatus, 27-ik szám alatt 10-ik tanu előbbeni vallomásaikhoz ragaszkodnak.

Mike András gróf Károlyi-házjnyugalmazottispánja, római catholicus, a 27-ik szám alatt 14-ik tanu előbbi vallomását megerősíti oly világosítással: „hogy báró Wesselényi Miklós az elhuzott szavakat teljességgel nem mondotta,“ azon kérdésemre pedig: mi szavai lehettek tehát báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán ur felfogott? azt feleli: „hogy arról, mivel az idő régen történt, nem emlékezik.“

Szabó György n.-károlyi uradalmi actuarius, reformatus, a 27-ik szám alatt 9-ik tanu és —

Jasztrabszky Pál reszegi közbirtokos, római catholicus, a 27-ik szám alatt 15-ik tanu előbbi vallomásaikat megerősítik.

Szuhányi Ignác Szathmár vármegye táblabírája, r. catholicus, a 27-ik szám alatt 2-ik tanu előbbi vallomását megerősíti, a 6-ra oly felvilágosítást tevé: „hogy mivel báró Wesselényi a kérdéses szavakat úgy, a mint öszvefűzve vannak, nem mondotta, tehát ezen kérdéses mondást vagy phrasist neki tulajdonítani teljességgel nem lehet s nem is mondotta s beszédje egészen más értelemben volt, melyre a tanu világosan, tisztán emlékezik;“ azon kérdésemre pedig, hogy mi szavai lettek volna tehát báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán felfogott? a tanu azt feleli: „hogy vallásának 4-ik pontjában világosan meg vannak írva.“

Jasztrabszky Ignác reszegi közbirtokos, r. catholicus, a 27-ik szám alatt 18-ik tanu előbbi vallomását megerősíti, azon kérdésemre pedig: hogy mi szavai lettek legyen báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán felfogott? azzal válaszol: „hogy tisztán azt nem tudja.“

Sánta Imre Szathmár vármegye tiszteletbeli alügyésze, r. catholicus, a 27-ik szám alatt 33-ik tanu előbbi vallását megerősíti.

Vadász György r. catholicus, a 27-ik szám alatt 4-ik tanu előbbi vallomását megerősíti a 6-ra azon felvilágosítással: „hogy

báró Wesselényi Miklós azon pontban elhuzott szavakat nem mondotta, mert ha mondotta volna, a tanunak hallani kellett volna;“ azon kérdésemre pedig: hogy minő szavai lettek legyen báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán felfogott? a tanu azt feleli: „hogy már 4 esztendő eltelté alatt a tanu nem emlékezik.“

October 12-én szinte Nagy-Károlyban.

Olcsváry Pál Szathmár és több vármegyéek táblabírája, reformatus, a 46-ik szám alatt 2-ik tanu előbbi vallomását megerősítvén, ahhoz azt adja: „hogy első alispán Kende Zsigmond urnak megtámadása után annyira érzékenyült táblabíró Kovács Sándor ur, hogy majd siróba fakadt s azon érzékenykedése folytában jelentette ki a tanu vallomásában befoglalt szavakat.“

Katona József több vármegyéek táblabírája s hites ügyvéd, reformatus, a 27-ik szám alatt 37-ik tanu előbbi vallomását megerősíti azon megjegyzéssel: „hogy egészsége most is gyengélkedő állapotban vagon.“

Szabó Sámuel fehér-gyarmathi közbirtokos, reformatus, a 27-ik szám alatt 30-ik tanu előbbi vallomását megerősíti, azon kérdésemre pedig: hogy mi szavai lettek legyen báró Wesselényinek, melyeket Uray alispán ur felfogott? azt feleli: „hogy reá teljességgel nem emlékezik.“

October 13-án Dengelegen szinte tekintetes Szathmár vármegyében Becski József Szathmár vármegye alszolgabírája, reformatus, a 27-ik szám alatt 12-ik tanu előbbi vallomását megerősíti azon módosítással: „hogy a 6-ik pont alatt azon szó alatt: „hogy nem hallotta a tanu,“ azt érti, „hogy jelen lévén azon közgyűlésben, báró Wesselényi az említettek nem mondotta, mivel ha mondotta volna, a minthogy miudég figyelmezett a tanu, hallotta volna,“ a 4-ik pontra nézve pedig másod alispán urral a báró mit beszélett, nem tudhatja, mivel már 4 esztendők oltá ezen beszédjeket elfelejtette.“

October 14-én Nagy-Károlyban bemutatta a vádlott Gerzon Ferencznek, Szathmár vármegye főszolgabírájának, a 28-ik szám alatt 7-ik tanunak felhívott, de a per-

beli iratokhoz nem csatolt és a mint a vádlott, sőt maga a tanu is állította, eltévedett és annál fogva folyó esztendő october 13-kán újra kiadott 7/ alatti vallását; minthogy pedig a 28-ik szám alatti tanuk meghitelesítése biróiképpen elhatározott és ezen tanuvallás sem terjed a többiekén túl, de maga a királyi fiscusnak képviselője sem ellenzette a szokott törvényes óvásokkal a meghitelesítést, mondott Gerzon Ferencztől a szokott hitet kivettem, ki is előbbi vallomását oly megjegyzéssel, hogy ezen bizonyágtétele az előbbeni eltévedett vallomásával a dolog velejére nézve megegyez, megerősítette.

Ellenben ugyan a vádlott által 7/ 3/ és 4/ alatt ujonan előmutatott Szuhányi László, Szathmári József és Dózsa Péter bizonyítványai meghitelesítését, minthogy ezek se beperelve, sem a perben, annál kevésbé pedig a meghitelesítést rendelő ítéletben felhiva nem valának, hatóságomon tul lévőnek kijelenttem.

Végre Kölcsey Ferencz a 27-ik szám alatt 26-ik, a 46-ik szám alatt 4-ik és 48-ik szám alatti tanu időközben meghalálózván, Schick Ferencz pedig a 27-ik szám alatt 5-ik tanu, ugy szinte Oláh Mihály a 27-ik szám alatt 22-ik tanu, nem különben Flekl Károly a 27-ik szám alatt 27-ik tanu, továbbá Galgóczy Pál a 27-ik szám alatt 30-ik tanu és végre Darvay Ferencz a 29-ik szám alatti tanu, ámbátor nekiek is folyó esztendő october 10-ke általam határnapul tétetett és annak módja szerint tudokra is adatott, előttem meg nem jelenvén, ezek meg nem hitelesíthettek.

Mely ekképen általam végrehajtott birói meghitelesítésről az illető feleknek szolgáló bizonyító-levelemet ezennel kiadtam. Pesten, october 25-én 1838.

(P.H.) Gósztonyi és Krencsi Gosztonyi Miklós m.k. ő cs. k. felsége tanácsosa és a f. m. országbirói hivatal itélőmestere.

Némely hibái az írónak találtatván, azok ekképen igazítottak:

Az 1-ső lapon Kászonyi Pál vallásában érzelemmel helyett kell lenni értelemmel.

A 2-ik lapon Nagy Elek vallásában constitutiót helyett tétetett constructiót.

A 4-ik lapon Ruzska András vallásában előbbi helyett kell lenni előbbeni.

Az 5-ik lapon Vörösmarthy Károly vallásában tehetetlen helyett kell lenni lehetetlen.

A 6-ik lapon Décsey László vallásában nem szó, mint kétszer irott, letörültetett.

Ugyan a 6-ik lapon Fényes János vallásában előbbi helyett tétetett előbbeni. Egyéberánt —

Még a kiadás alkalmával az 5-ik lapon Fülei József vallásában közbe igtatódott éppen szó nem tud előtt. Pesten 1-ső decemberben 1838.

Ugyanazon itélőmester
Gosztonyi Miklós s. m. k.

MM.

Nagyságod meghitelesítő itélőmester ur!

Látván tegnapi napon tanuimnak biróiképpen elhatározott meghitelesítése kezdetének alkalmával, hogy az ezen pörben dolgozó tekintetes kir. fiscus Hubay József ur a meghitelesítés végbenvitelére határozott teremből ki nem lép; részemről nagyságod előtt ünnepélyesen ellentmondottam s protestáltam a felperes kir. fiscusnak tanuim meghitelesítésén leendő jelenléte ellen. Ezen protestatiómra a tisztelt felperes kir. fiscus ur kinyilatkoztatta, miszerint eltávozni nem fog s a meghitelesítésen jelen kíván lenni, hivatkozván állítása szerinti jogára s gyakorlatra; Nagyságod azt méltóztatott kifejezni, hogy a királyi fiscus urat ezen kívánságától el nem mozdithatja, mire én magam s a természetes igazság iránti kötelességemnek esmértem annak kijelentését, hogy ámbár helytelennek esmérem tanuvallatásokon vagy azoknak meghitelesítésén a feleknek jelenlétét, de ha a felperes jelen leendő, ugy helyesnek és igazságosnak tartom, hogy én is mint alperes jelen legyek. Ezen kívánságomat s kérésemet nagyságod megtagadván s ez által én onnan kiutasítottatván, tisztelettel eltávoztam. Nem gondolom ugyan, hogy ezzel tartoztam volna, mert valamint a felperesnek az alperesi tanuk vallatásáni

jelenlétét a törvény korántsem parancsolja, úgy ha ez már történik, a törvény nem tiltja, a józan ész s igazság pedig parancsolja, hogy az alperes is jelen lehessen, ezen jelenlétét a törvény nem tiltván. Birónak sem lévén pedig szabad valakitől azt tagadni meg, mit a törvény nem tilt, parancsát a törvény rendeletén kívül nem terjesztheti. De azon mély tisztelet, melyet a magos bíróság iránt, melynek itt nagyságod képét viseli s nagyságod személye iránt is érzek; ezen eltávozásra birtak, mely eltávozásom alkalmával kijelentettem, miszerént ha törvényes éllentmondásomnak sikere nem lehetett, s ha a részemről bentmaradást illető igazságos kérésemtől is elmozdítottam, azon meggyőződésemet, miszerént a vallomások vagy azoknak meghitelesítése tételekori jelenlétét a feleknek helytelennek s illetlennek ismerem, tettelesen is meg kívánom bizonyítani azzal, hogy még a külteremből is, onnan tudniillik, hol a tanuk egyben vagynak gyűlve, el fogok távozni.

Fentebbi protestatiómnak írásban leendő beadását jelentvén s nagyságod annak elfogadását igérvén: azt ezennel megteszem s annak következő okait adom:

Tanúvallatásoknak egyedüli czélja az igazságnak lehető kivilágosítása. Ennek pedig egyedüli feltétele az, hogy a tanuk csak az igazat, de az igazat teljesen kivallják; erre viszont az elkerülhetetlenül szükséges, miszerint a tanuk teljes szabadságban legyenek és őket sem testi, sem erkölcsi kényszerítésnek legtávolabbi árnyéka is ne környékezze. Ugy de nem tágas kapuját nyitja-e a lehető kényszerítésnek s erkölcsileg nem kényszerítő hatással lehet-e az, ha a tanúvallatások vagy azoknak meghitelesítése alkalmával az egyik fél jelen van? ha annak tekintete, az az iránti tisztelet vagy hajlandóság avagy az attóli tartózkodás a tanura hat?

Akármelyik s akármi renden levő félnek is jelenléte szabad vallást korlátoló befolyással van; mert valamint akárki is bármi helyzetben is áll valakiről annak jelenlétiben akár jól, akár rosszul szólani, úgy és annyival inkább vallomástételkor megzavaró s az erkölcsi szabadságot zsibbasztva

nyomó, midőn a tanú azt látja jelen, kinek ha az igazságnál csak valamivel többet vagy valamivel kevesebbet mond, igen kedves, vagy ha az igazat teljesen kimondja, igen kedvetlen dolgot tesz, s úgy lehet, annak élte szerencséjét alapítja meg vagy gázolja öszve. Ezen természetes s a legbecsületesebb s elhatározottabb emberben is létező érzésen kívül mi nagy hatással lehet azon ösztön, hogy a szemben levő felet, kinek talán szivessége s jóakarata még hasznunkra válhat, kedvezés által lekötelezzük, vagy mi nagy befolyással lehet azon tartózkodás, hogy a jelenlevő félnek szemében kedvetlen vagy ártalmas dolgot mondván, személyes haragját magunkra ne gerjesszük!

Ha az ily személyes jelenléte bárkinék is az ellene vagy mellette vallóra nézve megköti vagy részrehajlást szülő lehet s bizonynyal igen gyakran lenni is kell, mennyivel inkább s mennyivel nagyobb mértékben van ezen eset akkor, midőn egy hatalmas fél vagyón jelen, azon résznek embere ugyanis, melytől a vallóra nézve, bárki legyen is az, kegyelmet (egy) s egész földi boldogságának megalapulása áradhat, melynek pedig másfelől kedvetlensége minden szerencséjét s elömenetelét semmivé teheti.

Ezeknek következtetésében sem a természetes igazsággal, sem a tanúvallatások céljával meg nem egyez, hogy azoknak tételekor valamelyik fél jelen legyen. De még botránkoztatóbb s még károsabb következtést okozható s annakokáért helytelen, hogy a tanúvallatásoknál épen a kir. fiscus vagyis azon félnek embere legyen jelen, mely mind hatalmára, mind tekintetére szint oly imponáló, mint a mi nagy fontosságú annak tetzése vagy kedvetlensége.

A feleknek tanúvallatásokon ily helytelen jelenléte minden esetei közt legbotránkoztatóbb, hogy ha a hatalmas felperes van jelen, midőn a jelen nem lévő alperesnek mentő tanúi vallattatnak vagy hitelesíttetnek, azon tanuk ugyanis, kiknek nemcsak a felperes előtt mindenestre nem kedves dolgokat, t. i. az ő állításainak helytelenségét kell bizonyítaniok, sőt igen gyakran egyenesen ellene s őtet bántólag kell vallaniok.

Az örök igazságnak s kereszténység-

nek minden emberi intézeteket s törvényeket vezetni kellett szent szabálya, hogy mindenki magát szabadon s teljesen mentesse s annál szabadabban s teljesebben, mentől hatalmasabb ellen kéntelen magát menteni. Ezen szent szabályal, mi ellen legkisebbet is tenni kárhozatos bűn, merőben ellenkezik, hogy a polgári társaságban a leghatalmasabb által megtámadott vagyis perbefogott s a halál rémitő büntetésével fenyegetett szegény alperesnek egyedüli mentő eszközére, t. i. mentiségére szedett tanúvallomásaira, még pedig azon mentő eszközöknek éppen létesítésére befolyást s oly károossá s megsemmisítővé válható befolyást gyakoroljon épen az, ki ellen azon szegény megtámadottnak magát oltalmazni kell.

Ily befolyás által olyanná válhatna a szegény megtámadottnak törvény által a mentő tanúk használhatóságában rendelt oltalmi fegyvere, mint azon fakardok, melyeket egykori Róma szörnnyetege a csapásai alatt vérzendő gladiatorok kezibe adott, hogy azokkal magokat éles fegyverek ellen oltalmazták.

A kir. fiscusnak, ezen hatalmas alperesnek az alperes tanúvallomásai szedése, vagy a mi egyre megy, azoknak meghitelesítéskori, minden józan eszű és érzésű ember előtt botránkozást szülő jelenléte, korántsincs törvényeink által parancsolva vagy meg is engedve. Szentebb volt törvényhozőink előtt mindenkor az osztó igazságnak s a maga oltalmazhatása jussának ezen leg-szentebb emberi jognak érzete, hogy sem amazzal ellenkező s ezt sem mivé tevő ily botránkozató törvényt hoztanak volna. És nemcsak nem hoztak, de nem is hozhattak ily törvényt; mert törvényeinknek alapszabálya, hogy csak a természet és isten törvényivel megegyező törvények hozattathatnak s kötelezhetnek. Mi létezhetne pedig mind természet, mind isten törvényével ellenkezőbb, mint a különben is gyenge megtámadottnak egyedüli oltalmi eszköze s fegyvere készítését részint a megtámadó hatalmas kezére bízni akkor, midőn ez megtámadó eszközeit amannak közbejötté nélkül készítheti s élesítheti?

Igy nem létező s nem létezőt

törvény, mely a hatalmasnak a gyenge ellen ily minden igazsággal ellenkező hatásra utat nyitó befolyást enged, annyival kevesebb lehet ennek megállhatását szokásból következtetni. Mert szokás, józan ész, természet s isten törvénye ellen nem létezhetik, s ha léteznék, kötelezőnek nem tekinthetnek s az nem törvényes usus, hanem kárhozatos abusus lenne, mit minden jó polgárnak távol kerülni teljes kötelessége.

A felperes kir. fiscusnak az alperesi tanúk hitelesítéseni jelenlehetése mellett azon okoskodás sem áll, miszerént ő ott nem mint felperes, hanem mint más alakbani publica persona van. És nem áll ez, mivel két alakbani létezés már magában is bajosan képzelhető s még bajosabban létezhető, de vannak is oly különböző alakok, melyek együvé teljességgel nem férnek, és épen ilyen a kötelesség szerinti ellen-félség, a dolog természeti következtetésében csak önnön ügyéhez szító, a másik ellen pedig törekvő felperesség és a részre nem hajló publica personai helyzet.

Ha helytelen és botránkozató, hogy a bírósági és fél egy személyben legyen, mit józan ész kétségbe hozni nem fog, szint oly képtelen s még veszedelmesebb, hogy a felperes olykor ezen alakját levetkezve, abba elegyedjék, mi egyenesen az alperest illeti s illetheti; mert ugyanis, ha félnek biráskodása esetében azon fél személyessége az erkölcsi nagyság egy bizonyos fokán áll, úgy részrehajló s igazságtalan ítéletozásának veszélye enyészik, de a második esetben a felperesnek bármilyen feddhetetlen személyessége, a rossz következtetést el nem távoztathatja; mert ezen feddhetetlen személyesség csak azt okozza, hogy ő az alperes elnyomására semmit sem kíván tenni, de hogy jelenléte a tanukra az alperesnek káros befolyással ne legyen, az nem az ő, hanem a tanúk személyességétől függ, kikről mint általában véve gyarló emberekről fel lehet tenni, hogy félelem vagy remény szabadságokban korlátozható.

De egy felperes királyi fiscusnak személyességét véve is fel, bizonyos, hogy mentől hivebb s buzgóbb az kötelessége vitélben s ha lelkestől, testestől felperes — minek lenni

is kell — annyival bajosabb s az emberi természetet felvéve, lehetetlen, hogy egyszerre oly szerepben lépjen fel, mely meghívattásával s kötelességével merőben ellenkezik s hogy rögtön mint felső ruhát leveesse a felperességet s részrehajlást nem ösmerő publica personaságot öltön magára. És ez szinte lehetetlen lévén, mi könnyen meglehet, hogy csak egy pár oda vetett szóval vagy sokat tevő tekintettel, tetszésének avagy kedvetlenségének kimutatásával, úgy szólván szántsándék nélkül tanukra, kik gyengék vagy hiuk lehetnek, nagy hatást okozzon. Hát ha még felperesi buzgóságától elragadtatva, kérdéseket tesz, faggat, gáncsoskodik, nem oly befolyást gyakorolhat-é, minek csak nagyon elszánt, magát megzavarni nem engedő s azonban éles és találós eszű tanu állhat ellent? Ezeket pedig — mik csak keveseknek tulajdonai — minden tanuról feltenni szintoly képtelenség, mint azt állítani, hogy az említett elragadtatás igen természetes gyarlóságán minden királyi fiscus felül van és lesz emelkedve.

De ha lehetne is a felperes királyi fiscust felperesi alakjából kivetkeztetni s ő az alperesi tanuk hitelesítésén nem mint felperes lenne jelen, ebben az általam ugyan nem képzelhető esetben sem állana jobban a dolog, mert ugyanis, így ő ott egyéb nem lehetne, mint talán a m. szent korona ügyvédje s képviselője; de minden esetre ugyanazon képviselő, ki a szegény alperest mint ellenfelet, sőt ellenséget perrel támadta meg s halálra keresi. Már ezen igen magos, nagyon fényes és felette hatalmas szerepbeni jelenléte bizonyosan még sokkal nagyobb hatása a tanukra nézve.

Másfelől a magos bíróságra nézve nagyon bántó és sértő a királyi fiscusnak az alperesi tanuk hitelesítéskori jelenléte. Ha ő ugyanis állítólag ott nem úgy van jelen, mint felperes, úgy egyéb nem lehet, hanem ellenőr. Hát nem lealacsonyító-é a magos bíróságra s az annak képiben álló ítélőmesterre nézve, hogy kötelességének részre nem hajlás s helyes teljesítésére egy királyi fiscus ellenőrségére legyen szükség?

Ha az ítélőmester nem gyáva s becsü-

letes ember, mit bizonynyal arról a királyi fiscusnak feltenni mindenkor kötelessége, úgy nem kell ellenőrség, úgy az osztó igazság elengedhetetlen kívánsága, hogy az mind a két részről létezzen. És ha az ítélőmester személyessége olyan lenne, hogy az ellenőrséget vagy segítséget tenne szükségessé, úgy bizonyosan azt sem lehetne tőle várni, hogy a jelenlevő királyi fiscusnak felperesi szerepbeni fellépését meg tudja gátolni.

Ezen tagadhatatlan igazságokhoz ragaszkodva s azoknak következtetésében tészem, ismétlem a felperes királyi fiscusnak tanuim hitelesítésén jelenléte ellen ünnepélyes ellentmondásomat s protestatiómat; nyilván kijelentvén, hogy ha tanuim vallomásokban bárminő rám nézve nem kedvező változtatást tennének, azt egyenesen s kirekesztőleg azon hatásnak tulajdonítom s mint olyannak vétetni kívánom, melyet ennek a felperes királyi fiscusnak jelenléte okozott.

Protestálok továbbá az ellen, hogy tanuim mellékes vagy újabb kérdésekkel faggathatatlannak, mert ugyanis a meghitelesítés czélja és köre egyedül az, miszerint bizonyossá váljon, hogy a béperesített vallomások s bizonyítványok valóban ugyanazon tanuk által s önkéntesen tétettek. A törvény ezen szükséges bizonyosság megszerzése alkalmakor megengedte, hogy a tanuk igazítólag s pótolólag vallomásaikat módosíthassák s azokhoz hozzáadásokat tehessenek; de úgy, hogy ezt szabad akaratjuk szerint s minden újabb kérdések s faggatások nélkül tegyék.

Valamint a felperes, úgy az alperes is tanu elébe szabad akaratja szerint teszi kérdéseit s azok csak addig az ő tanui, míg az ő kérdéseire felelnek. Mihelyt újabb s nem az alperes által tett kérdések terjesztetnek (habár mellékesen is) a tanuk elébe, mindjárt megszűnik vallomások alperesi vállaltás lenni s az alperes elleni vizsgálatá válik. Ennek világos következtetése, hogy az alperes oklevelek s mentő vállaltás nélkül marad; ellene pedig a felperesi tanuk s az említett bírói vizsgálat tekintethetnek létező oklevelekül.

Ez olyan szembeszökőleg ellenkezik minden helyességgel s igazsággal, hogy ennek jelenlegi megtörténhetését, a nagyságod személyességét tisztelve ösmérvén, csak feltenni is véteknem tartom s ez iránti protestatiómat nem a jelen esetre, hanem a dolog természetére nézve tészem.

(Folytatása következik.)